

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA AGRONOMIJO

Martin PIŠLAR

SOBIVANJE KMETIJSTVA IN NATURE 2000

DIPLOMSKI PROJEKT

Univerzitetni študij - 1. stopnja

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA AGRONOMIJO

Martin PIŠLAR

SOBIVANJE KMETIJSTVA IN NATURE 2000

DIPLOMSKI PROJEKT

Univerzitetni študij - 1. stopnja

COEXISTENTCE OF AGRICULTURE AND NATURA 2000

B. SC. THESIS

Academic Study Programmes

Ljubljana, 2012

Diplomski projekt je zaključek Univerzitetnega študija Kmetijstvo – agronomija – 1. stopnja. Delo je bilo opravljeno na Katedri za agrometeorologijo, urejanje kmetijskega prostora ter ekonomiko in razvoj podeželja.

Študijska komisija Oddelka za agronomijo je za mentorja diplomskega dela imenovala izr. prof. dr. Marino Pintar.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Dominik Vodnik

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, oddelek za agronomijo

Član: prof. dr. Marina Pintar

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, oddelek za agronomijo

Član: prof. dr. Franc Batič

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, oddelek za agronomijo

Datum zagovora:

Diplomski projekt je rezultat lastnega dela. Podpisani se strinjam z objavo svojega diplomskega projekta na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je delo, ki sem ga oddal v elektronski obliki, identično tiskani verziji.

Martin Pišlar

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Du1
DK	UDK 502.1: 338.43: 63(4-751.3)(043.2)
KG	Natura 2000/Kmetijsko okoljski program/varovanje okolja/kmetijstvo/Evropska unija/sonaravni razvoj
AV	PIŠLAR, Martin
SA	PINTAR, Marina (mentorica)
KZ	SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo
LI	2012
IN	SOBIVANJE KMETIJSTVA IN NATURE 2000
TD	Diplomski projekt (Univerzitetni študij - 1. stopnja)
OP	VI, 20 str., 5 pregl., 3 sl., 22 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	Natura 2000 je program celostnega upravljanja zavarovanih območij. Pravno podlago predstavljata Direktiva o habitatih in Direktiva o pticah, v slovensko zakonodajo pa sta direktivi vnešeni z Zakonom o ohranjanju narave. Varovanje narave, kmetijstvo in podporne dejavnosti znotraj območij programa Natura 2000 se lahko financirajo s sredstvi evropskih skladov, kot so Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja, Life +, Evropski socialni sklad, Kohezijski sklad ipd. Program je v prvi vrsti namenjen ohranjanju narave (habitatov ter vrst), vendar se znotraj območij Nature 2000 nahajajo tudi kmetijska zemljišča, na katerih je zaželjena prilagojena raba dobrin. Program se problemov kmetijstva znotraj varovanih območij loteva celostno z nudenjem nadomestil za ohranjevalne prakse kmetovanja, prav tako pa nudi sredstva za podporne storitve in promocijo kmetijstva in turizma.

KEY WORDS DOCUMENTATION

- ND Du1
- DC UDC 502.1: 338.43: 63(4-751.3)(043.2)
- CX Natura 2000/Agri-environmental/environment protection/agriculture/European Union
- AU PIŠLAR, Martin
- AA PINTAR, Marina (supervisor)
- PP SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
- PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Agronomy
- PY 2012
- TY COEXISTENCE OF AGRICULTURE AND NATURA 2000
- DT B. Sc. Thesis (Academic Study Programmes)
- NO VI, 20 p., 5 tab., 3 fig., 22 ref.
- LA sl
- Al sl/en
- AB Natura 2000 is a programme for the conservational management of protected sites. The legal basis consists of the Birds Directive and the Habitats Directive. In the Slovenian legislation, both directives are incorporated through the Nature Conservation Act (Zakon o ohranjanju narave). Nature preservation, agriculture and supporting activities within areas of Natura 2000 can be subsidized via European funds targeting conservational farming practices, environmental preservation and rural development measures. The primary goal of Natura 2000 is the protection of ecosystems (habitats and species), but it also concerns farmers whose land can often be found within the sites of protection and whose farming practices can be crucial for land preservation. Integrated approach of the Natura 2000 programme provides subsidies for conservational farming practices and supporting activities for rural development through the promotion of farm products and tourism.

KAZALO VSEBINE

	Str.
KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA	II
KEY WORDS DOCUMENTATION	III
KAZALO VSEBINE	IV
KAZALO PREGLEDNIC	V
KAZALO SLIK	V
OKRAJŠAVE IN SIMBOLI	VI
1 UVOD	1
2 KRAJŠA ZGODOVINA PROGRAMA NATURA 2000 IN PREVZEM V SLOVENIJI	1
3 SPLOŠNA DOLOČILA DIREKTIV IN PRAVNA PODLAGA	2
3.1 PRAVNA PODLAGA	3
4 FINANCIRANJE	3
4.1 EVROPSKI KMETIJSKI SKLAD ZA RAZVOJ PODEŽELJA	4
4.2 LIFE+	7
4.3 SKLADI ZA FINANCIRANJE CILJEV NATURA 2000	8
4.4 PRIMER FINANCIRANJA KMETIJSKIH DEJAVNOSTI NA OBMOČJU NATURA 2000	8
5 VZPOSTAVITEV OPERATIVNEGA PROGRAMA	9
5.1 VARSTVENI CILJI	10
5.2 UKREPI VARSTVA NARAVE	10
5.3 UKREPI PRILAGOJENE KMETIJSKE PRAKSE	11
5.4 NAVZKRIŽNA SKLADNOST	12
5.5 UKREPI PODPORNIH INVESTICIJ ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ	13
5.5.1 Spremljanje stanja	13
5.5.2 Komuniciranje	14
5.5.3 Izobraževanje in usposabljanje	14
6 PRAKSE IZVAJANJA PROGRAMA NATURA 2000	14
6.1 PRIMER Z OBMOČJA RHÖN V NEMČIJI	14
6.2 NACIONALNI PARK MERCANTOUR (FRANCIJA)	15
6.3 REŠEVANJE SPOROV	16
6.3.1 Primer reševanja cestnega zapleta na Poljskem	16
7 SKLEP	188
8 VIRI	19

KAZALO PREGLEDNIC

preglednica 1: Razporeditev sredstev po posameznih oseh drugega stebra sklada eksrp (Kos, 2008).	5
preglednica 2: Sklop ukrepov za zmanjšanje negativnih vplivov na okolje (Kos, 2008).	6
preglednica 3: Sklop ukrepov za ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine (Kos, 2008).	6
preglednica 4: Sklop ukrepov za varovanje zavarovanih območij (Kos, 2008).	6
preglednica 5: Predlagani kmetijsko okoljski ukrepi iz programa razvoja podeželja 2007 – 2013 (Bibič, 2007).	11

KAZALO SLIK

slika 1: Potek pridobivanja sredstev iz EKSRP (Kos, 2008).	5
slika 2: porazdelitev deležev sredstev znotraj druge osi drugega stebra evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja. (Alvarez-Coque, 2011).	7
slika 3: delež (%) kmetijskih zemljišč na območjih natura 2000 v državah eu-27 (Alvarez-Coque, 2011).	13

OKRAJŠAVE IN SIMBOLI

ARSO – Agencija Republike Slovenije za okolje

GRB – Košnja grbinastih travnikov

ha - hektar

EK – Evropska komisija

EK-T – Ekološko kmetovanje – trajno travinje

EKSRP – Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja

EK-SD – Ekološko kmetovanje – sadovnjaki

ETA – Ohranjanje ekstenzivnega travinja

EUR – evro

EU – Evropska unija

HAB – Ohranjanje posebnih travniških habitatov

KOP – Kmetijsko okoljski program

MET – ohranjanje travniških habitatov metuljev

MKO – Ministrstvo za kmetijstvo in okolje

OMD – Območja z omejenimi dejavniki

PP / PPP – Planinska paša

pSCI – Predlog območja skupnega pomena (Proposal for Sites of Community Importance)

pSPA – Predlog posebnih območij varstva (Proposal for Special Protected Area)

REJ – Sonaravna reja domačih živali

S35 ali S50 – Košnja strmih travnikov

SAC – Posebna območja ohranjanja (Special Areas of Conservation)

SCI – Območja skupnega pomena (Sites of Community Importance)

SPA – Posebna območja varstva (Special Protected Area)

STE – Ohranjanje steljnikov

TSA – Travniški sadovnjaki

VTR – Zagotavljanje ugodnega stanja populacij ogroženih vrst ptic in habitatov vlažnih travnišč

ZON – Zakon o ohranjanju narave

ZRSVN – Zavod Republike Slovenije za varstvo narave

1 UVOD

Natura 2000 je evropski okoljevarstveni program - mreža določenih območij, na katerih se izvajajo ukrepi varovanja okolja v skladu s programom Natura 2000 t.j. Direktive o habitatih ter Direktive o pticah. Program je odgovor Evropske unije (EU) na grožnje urbanizacije, industrializacije in intenzifikacije kmetijstva ter s tem naraščajočih negativnih vplivov onesnaževanja in drobljenja habitatov. Ti dejavniki imajo negativne učinke na naravne habitate, živali in rastline.

Natura 2000 predstavlja potrebo po skupni politiki na področju varovanja habitatov živali in rastlin. Države članice morajo določiti posebna območja varstva skladno z obema direktivama, ter spoštovati pravila, ki jih le ti določata. Direktivi predstavljata tudi pravno podlago za izvajanje in sestavo operativnega programa za varovanje določenih območij, sicer pa je izvedba in način varovanja v skladu s programom v domeni vsake države članice posebej.

Denar za upravljanje območij pod okriljem programa zagotavlja Evropska unija iz programov za sofinanciranje naravovarstvenih projektov (LIFE+), sredstev za razvoj podeželja in iz strukturnih skladov (Kaj je Natura 2000, 2012). Glede na to, da območja pod okriljem Nature 2000 zajemajo tudi kmetijska zemljišča, ter krajino, ki jo je sooblikoval človek, je jasno, da je pred razglasitvijo varovanih območij prihajalo do dvomov o nadaljevanju kmetijskih praks ter možnosti posegov v naravo na varovanih območjih.

Omrežje Natura 2000 je v celotni EU v juniju 2011 pokrivalo že 949.910 km² površin, od katerih je 751.150 km² na kopnem in 198.760 km² na morju (17.8%). V Sloveniji omrežje pokriva 7.205 km² kar predstavlja približno 35.5% celotnega ozemlja države (Natura 2000 barometer, 2011).

Trenutno je Natura 2000 glavno orodje varovanja habitatov in biotske raznolikosti, s katero zasledujemo dolgoročno strategijo, ki jo je podprl Evropski svet in katere glavni cilj je da bi v EU do leta 2020 ustavili upadanje biotske raznovrstnosti in degradacijo ekosistemskih storitev ter oboje v čim večji meri obnovili (Council of the European Union, 2010). Bližajoče programsko obdobje 2014 - 2020 bo tako igralo ključno vlogo v zasledovanju ambicioznega cilja.

2 KRAJŠA ZGODOVINA PROGRAMA NATURA 2000 IN PREVZEM V SLOVENIJI

Prvo dejanje oblikovanja programa Natura 2000 je bilo sprejetje direktiv, ki predstavljata pravno podlago za uveljavitev območij Natura 2000. Prva je bila leta 1979 v Evropskem svetu sprejeta Direktiva o prostoživečih pticah (Council Directive 79/409/EEC On the Conservation of the Wild Birds), ali krajše, direktiva o pticah. V veljavo je stopila leta 1981. Druga je Direktiva evropske skupnosti za ohranitev habitatov ter prosto živeče favne in flore (The Council Directive 92/43/EEC on the Conservation of Natural Habitats and of Wild Fauna and Flora – 1992), ki jo imenujemo tudi direktiva o habitatih (Čušin in sod., 2004). Slovenija je s

priključitvijo EU morala prevzeti njen pravni red. Tako smo morali še pred vstopom določiti območja in vrste evropskega pomena, po predlogu stroke, ki jih je morala potrditi Evropska komisija (EK). V primeru razlik v tolmačenju direktiv med EK in državo članico posreduje evropsko sodišče.

Postopki določitev varovanih območij so za direktivi različni. Za Direktivo o pticah stroke sestavi seznam predlogov posebnih območij varstva (pSPA - Proposal for Special Protected Areas), ki ga potrdi država, tako dobimo posebna območja varstva (SPA – Special Protected Areas). Kriterije določa svetovna ornitološka zveza Birdlife International (Batič in Eler, 2004). Ta seznam je dokončen in se po vstopu v EU ne spreminja.

Podobno velja za Direktivo o habitatih, kjer sta ključni prilogi I in II. Z njo je določeno, da morajo članice EU zagotoviti ugodno stanje habitatnih tipov iz priloge I, ter rastlinskih in živalskih vrst iz priloge II. V ta namen država določi območja v katerih ohranjanje izvaja (Čušin in sod., 2004). Tako se sestavi strokovni predlog območja pomembnega za skupnost (pSCI – Proposal for Sites of Community Importance). Seznam državnih predlogov v skladu z Direktivo o habitatih je bilo potrebno skupaj s SPA, posredovati do vstopa države v EU 1. maja 2004 (Batič in Eler, 2004). Vlada je predloge potrdila na seji 29. aprila 2004.

Predlogi območij iz direktive o habitatih so bili nato dopolnjeni s strani EK, ki je sprejela končna območja skupnega pomena (SCI – Sites of Community Importance), kjer je bilo sprejetih 26 območij po Direktivi o pticah in 260 predlogov pSCI po Direktivi o habitatih. V naslednjem koraku je Slovenija sprejela posebna ohranitvena območja (SAC – Special Areas of Conservation). S tem je končano določanje območij po Direktivi o pticah in Direktivi o habitatih, ki lahko obsegajo ista območja (O Naturi 2000, 2012).

Direktivi ne zagotavljata natančnih smernic za izbiro varstvenih območij, zato je postopek drugačen v vsaki državi, ki prevzema program Natura 2000. To poraja problem vključevanja lokalnih in interesnih skupnosti, ki so ponekod manj vključene v proces (Comission of the European Communities, 2002). Nadalje je bilo potrebno določiti program upravljanja območij Natura 2000.

3 SPLOŠNA DOLOČILA DIREKTIV IN PRAVNA PODLAGA

Direktiva o habitatih določa naslednje elemente (Kastelic, 2012):

- habitatne tipe, ki so v interesu celotne skupnosti,
- živalske in rastlinske vrste v interesu skupnosti,
- merila za izbiranje območij v interesu skupnosti,
- živalske in rastlinske vrste, ki jih je treba strogo varovati.

Direktiva o habitatih v Prilogi I navaja habitatne tipe, v prilogi II pa vrste, posebnih ohranitvenih območjih SAC. V prilogi IV so naštetne zaščitene živalske in rastlinske vrste evropskega pomena (Zakonodaja - Natura 2000, 2012).

Direktiva o pticah določa (Kastelic, 2012):

- varovanje vrst ptic
- ohranjanje, vzdrževanje in ponovno vzpostavljanje biotopov in habitatov z ustanovitvijo zavarovanih območij, vzdrževanje habitatov skladno z ekološkimi zahtevami na zavarovanih območjih, ponovna vzpostavitev uničenih biotopov ter ustvarjanje novih biotopov.

Na področju območnega varstva Direktiva o pticah določa sprejetje SPA za prosto živeče ptice s Prilogo I in sicer, 3. in 4. člen, na področju varovanja vrst pa s prilogo IV, z izjemo lovnih vrst v prilogi II, ter prilogo III (Zakonodaja - Natura 2000, 2012).

3.1 PRAVNA PODLAGA

EU zagotavlja pravno podlago za področja Natura 2000 z Direktivo o habitatih in Direktivo o pticah, v Sloveniji pa so področja Natura 2000 pravno urejena s 33. členom Zakona o varovanju narave (ZON), Posebno varstveno območje - območje Natura 2000 (Zakon o ohranjanju narave, 1999), ki pa med drugim vsebuje tudi Uredbo o habitatnih tipih, Uredbo o ekološko pomembnih območjih, Uredbo o zavarovanih prostoživečih živalskih vrstah, in Uredbo o prostoživečih rastlinskih in živalskih vrstah (Kastelic, 2012), kar so področja delovanja programa.

4 FINANCIRANJE

Za izvajanje tako ambicioznega programa, kot je Natura 2000, so nujno potrebna finančna sredstva za zagotavljanje podpornih (izobraževanja, organizacije) in glavnih storitev (varovanje okolja). Pravila mednarodnih trgovinskih sporazumov omejujejo količine in način podpor v kmetijstvu, ki ne smejo imeti negativnih učinkov na trgovino. Tudi evropska kmetijska politika se usmerja stran od podpor vezanih na količine pridelkov in bolj proti okolju prijaznemu načinu kmetovanja, razvoju podeželja in kakovosti življenja na podeželju.

Do leta 2004 je bil programu na voljo sklad Life - Nature, ki je med leti 1992 in 2002 zagotovil sredstva v višini 470 mio. EUR, za preko 60 projektov (Council of the European Union, 2010).

V komunikatu 15. julija 2004 EK pojasni, kako si predstavlja močnejšo vpetost programa Natura 2000 znotraj že obstoječih ukrepov in skladov. Kmetijstvo na področjih Natura 2000 naj bi bilo del skupne kmetijske politike in njenih pomoči, strukturni ukrepi pa del podeželskih in regionalnih razvojnih skladov. Uspešno vzdrževanje in upravljanje območij pod zaščito Natura 2000 je bilo ocenjeno na 6,1 milijard EUR na leto za skupino EU-25 (brez Bolgarije in Romunije) (Financing Natura 2000, 2007).

4.1 EVROPSKI KMETIJSKI SKLAD ZA RAZVOJ PODEŽELJA

Drugi steber Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP) je torej najpomembnejši vir spodbud za kmetijstvo na območjih Natura 2000. Sestavljen je iz štirih osi, ki imajo za svoje delovanje predpisano minimalno in maksimalno porazdelitev sredstev, kar predstavlja dodatno svobodo vsake države članice za "krojenje" kmetijske politike po svojih potrebah.

Drugi steber EKSRP se nadalje razdeli v štiri osi, ki naslavljajo sledeče cilje in problematike:

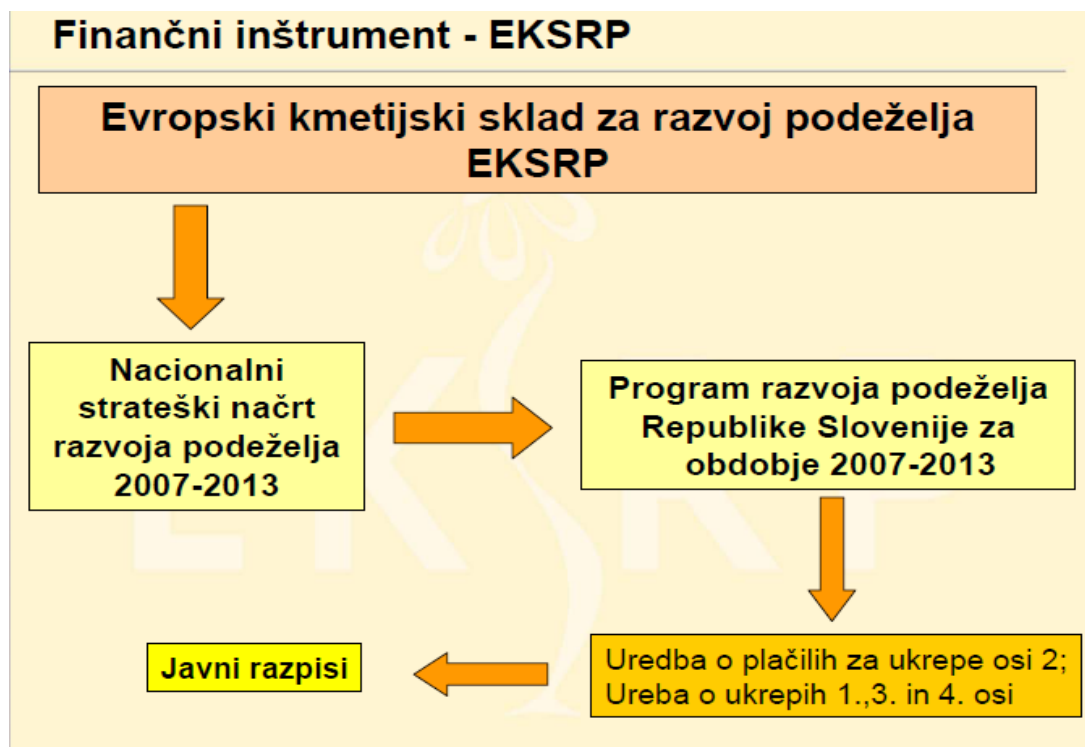
OS 1: Konkurenčnost kmetijstva in gozdarstva

OS 2: Izboljšanje okolja in podeželja. Je najpomembnejša za delovanje programa Natura 2000, saj predstavlja največji vir dohodka in je najbolj neposredno namenjena njenim ukrepom. Strateška smernica skupnosti določa, da se morajo finančni viri osi 2 nameniti prednostnim področjem, kot so biotska raznovrstnost in ohranjanje ter razvoj sistemov kmetijstva in gozdarstva visoke naravne vrednosti v tradicionalnih kmetijskih krajinah. Direktiva 2000/60/ES Evropskega parlamenta in sveta z dne 23. oktobra 2000 nalaga, da morajo ukrepi v okviru osi 2 prispevati k izvajanju kmetijske in gozdarske mreže Natura 2000 (Kos, 2008).

OS 3: Kakovost življenja na podeželju in diverzifikacija kmetijskih gospodarstev

OS 4: LEADER

Za pridobivanje sredstev iz EKSRP je pomembno sprejetje dokumentov Nacionalnega strateškega načrta razvoja podeželja in Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013. Kmetovalci se za sredstva prijavijo na javne razpise, kjer lahko ob upoštevanju zahtev uspešno pridobijo nepovratna sredstva za razvoj dejavnosti. Sklad ni namenjen le kmetovalcem znotraj območij Natura 2000, vendar pa je za uspešno pridobitev sredstev treba izpolnjevati ohranitvene ukrepe, ki lahko sovpadajo z ukrepi na območjih Natura 2000. Pogoji za pridobitev sredstev z vedno strožjimi zahtevami navzkrižne skladnosti kažejo naravovarstveno usmeritev evropske politike na področju kmetijstva. Črpanje denarja iz EKSRP shematsko prikazuje slika 1.

Slika 1: Potek pridobivanja sredstev iz EKSRP (Kos, 2008)

Preglednica 1 prikazuje razporeditev sredstev EKSRP v programskem obdobju 2007 – 2013 glede na namembnost. Največ (52%) sredstev je bilo namenjeno osi 2, katere namen je podpora projektom izboljševanja podeželja in okolja.

Preglednica 1: Razporeditev sredstev (EUR) po posameznih oseh drugega stebra sklada EKSRP (Kos, 2008)

Os	Javna sredstva		Prispevek EKSRP (EUR)
	Skupaj (EUR)	Delež EKSRP	
OS 1	399.487.151	33,28%	299.615.363
OS 2	587.640.844	52,22%	470.112.675
OS 3	132.039.136	11%	99.029.352
OS 4	33.760.006	3%	27.008.005
Tehnična pomoč	6.001.779	0,50%	4.501.334
Skupaj	1.158.928.916	100%	900.266.729

Sredstva iz osi 2 se lahko namenijo za ukrepe znotraj območij z omejenimi možnostmi (OMD), ter kmetijsko okoljska plačila (KOP), kjer imamo na voljo tri sklope ukrepov, ki so predstavljeni v preglednicah od 2 do 4:

Preglednica 2: Sklop ukrepov za zmanjšanje negativnih vplivov na okolje in višina sredstev za izvajanje (EUR/ha) (Kos, 2008)

Ukrep	Sredstva za izvajalce (EUR/ha)
Ohranjanje kolobarja	112
Ozelenitev njivskih površin	210
Integrirano poljedelstvo	240,5
Integrirano sadjarstvo	410,5
Integrirano vinogradništvo	465,5
Integrirano vrtnarstvo	225,5
Ekološko kmetovanje	277,5 - 706

Preglednica 3: Sklop ukrepov za ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine in višina sredstev za izvajanje (EUR/ha) (Kos, 2008)

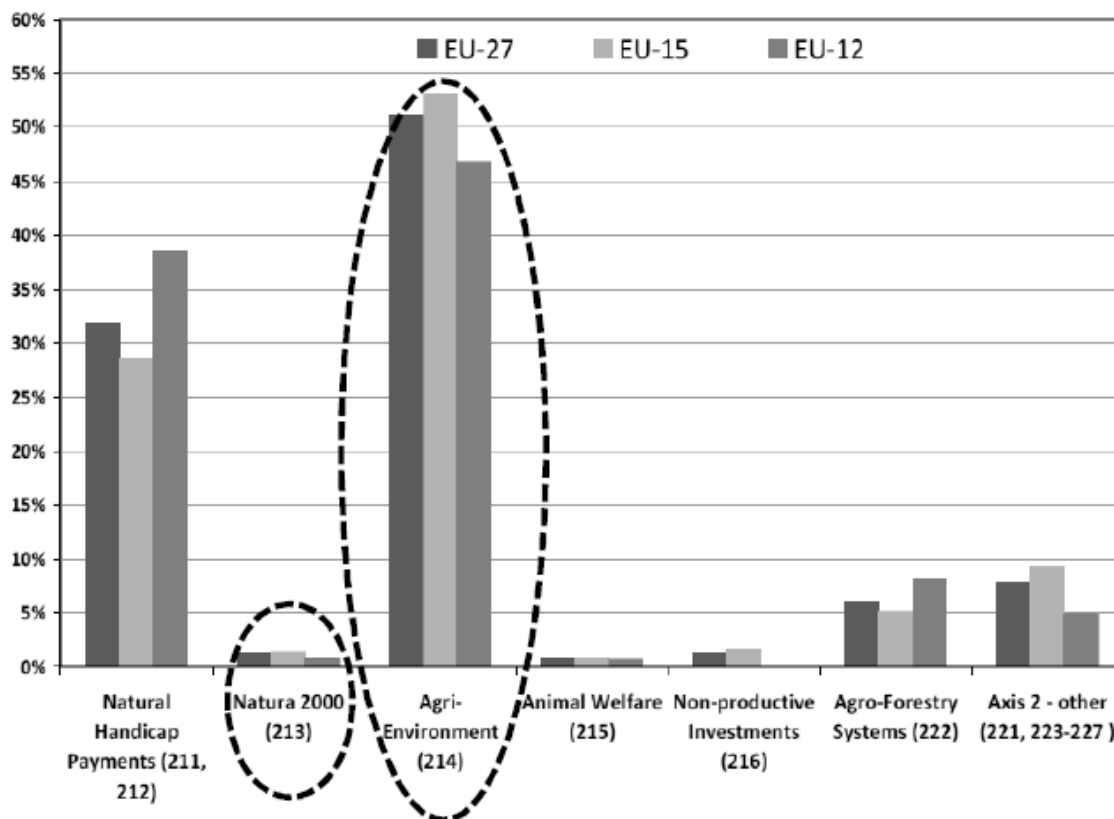
Ukrep	Sredstva za izvajalce (EUR/ha)
Planinska paša	74,5 - 88,5
Košnja strmih travnikov	110 - 173,5
Košnja grbinastih travnikov	162
Travniški sadovnjaki	114,5
Reja avtohtonih in tradicionalnih pasem	109
Pridelovanje avtohtonih in tradicionalnih sort kmetijskih rastlin	125,5
Sonaravna reja domačih živali	103
Ohranjanje ekstenzivnega travinja	59

Medtem, ko sta prvi in drugi sklop namenjena vsem kmetovalcem vključenih v KOP, se v tretjem sklopu Varovanje zavarovanih območij, nahaja nekaj ukrepov, ki so posebej namenjeni kmetovalcem v območjih Natura 2000

Preglednica 4: Sklop ukrepov za varovanje zavarovanih območij in višina sredstev za izvajanje (EUR/ha) (Kos, 2008)

Ukrep	Sredstva za izvajalce (EUR/ha)
Reja drobnih živali v območju pojavljanja velikih zveri	35,5
Ohranjanje posebnih travniških habitatov	81,5
Ohranjanje travniških habitatov metuljev	81,5
Ohranjanje steljnikov	175,5
Ohranjanje habitatov ptic na območju Natura 2000	101,5
Pokritost tal na vodovarstvenem območju:	
- njive	102
- trajni nasadi	225
- travinje	38,5

Na sliki 2 so prikazani deleži porabe sredstev za različne sklope dejavnosti, ki se financirajo iz EKSRP. Velik del sredstev druge osi je namenjen kmetijsko-okoljskim ukrepom, kar pomeni, da je kmetovanje tudi izven območij Natura 2000 usmerjeno v naravi prijazne prakse. Mogoče pa je sklepati, da je delež sredstev za Natura 2000 majhen, ker se za doseganje ciljev programa lahko posega po naboru ukrepov KOP, kar pomeni, da se del sredstev za Natura 2000 nahaja v kmetijsko-okoljskih plačilih.

Slika 2 Porazdelitev deležev sredstev znotraj druge osi drugega stebra Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (Alvarez-Coque, 2011)

4.2 LIFE+

Edini sklad, neposredno posvečen programu Natura 2000, je Life+, ki zagotavlja financiranje za vzpostavitev upravljalških praks ter pilotnih projektov na področju upravljanja habitatov in vrst. Vsako leto objavijo poziv za zbiranje ponudb s treh področij, ki sestavljajo sklad: Narava in biodiverziteteta, Okoljska politika in upravljanje, Komunikacija in izobraževanje. Do leta 2012 je iz tega sklada finančno pomoč pridobilo 28 slovenskih projektov, kar pomeni investicije v vrednosti 32 mio. EUR, od tega je 17 mio. EUR prispevala EU. Pet od teh projektov je s področja okoljskih inovacij, 17 iz varovanja narave, štiri iz komunikacij in izobraževanja in dva s področja povečevanja kapacitet (Life Country Factsheet – Slovenia, 2012).

4.3 SKLADI ZA FINANCIRANJE CILJEV NATURA 2000

Skladi evropske pomoči celostno rešujejo probleme življenja na podeželju. Kmetovalcu ne nudijo le subvencioniranega pridelovanja, temveč se spopadajo tudi z drugimi problemi podeželskega okolja, razvoja infrastrukture, dodatnih virov prihodka, promocij, izobraževanj, zgodnjega upokojevanja itd.

Ker je program Natura 2000 v prvi vrsti okoljevarstveni program, je jasno, da se na območjih pod okriljem programa še bolj spodbujajo 'proizvajanje' okolja, turizem in naravi prijaznejše dejavnosti. V nadaljevanju so naštetih skladi, ki omogočajo financiranje teh ciljev:

1. Skladi, ki delujejo na področju zagotavljanja infrastrukture, promocij kakovosti, izobraževanja in komuniciranja so:

- Strukturni sklad,
- Evropski sklad za regionalni razvoj,
- Evropski socialni sklad,
- Kohezijski sklad,
- The 7th Research Framework Programme (FP7).

2. Skladi, namenjeni podporam v kmetijstvu so:

- Evropski kmetijski sklad za ruralni razvoj (skupaj s programom LEADER),
- Evropski ribiški sklad.

3. Sklad, namenjen naravovarstvenim ciljem je:

- Life + (Financing Natura 2000, 2007)

Vsaka država članica lahko območjem Natura 2000 nudi tudi druge oblike pomoči. V tem primeru je pomembno, da je pomoč namenjena naravovarstvenim ukrepom brez učinka na trgovino in trgovinske sporazume. Kmetje, ki so ciljna skupina pomoči so definirani kot posamezniki ali organizacije, ki se ukvarjajo s kmetijskimi aktivnostmi, kmetijska zemljišča pa kot obdelovana kmetijska zemljišča in trajni nasadi (Financing Natura 2000, 2007).

4.4 PRIMER FINANCIRANJA KMETIJSKIH DEJAVNOSTI NA OBMOČJU NATURA 2000

Primer povzet po priročniku za financiranje aktivnosti Nature 2000 (Financing Natura 2000, 2007), prikazuje široko paleto načina porabe sredstev iz namenskih skladov pri zagotavljanju delovanja Nature 2000.

Možne aktivnosti pri upravljanju suhih travišča na področjih Natura 2000:

- Priprava upravljalških načrtov, strategij in shem: razvoj upravljalnega načrta za suha travišča.
- Posvetovanje in mreženje: sestanki z javnostjo, mreženje, povezovanje z lastniki zemljišč, organizacija konference na temo "Upravljanje suhih travišč".
- Ohranjevalno upravljanje - habitati: postavitve skupnega hleva, postavitve lesene ograje za suho travišče, nakup motorne kosilnice, košenje grmičevja, ki zraste na nepašenih površinah.
- Ohranjevalno upravljanje - vrste: nakup koz za pašo, spodbuda za motorizirano košenje nepašnih površin enkrat na leto, spodbuda za trajnostno gospodarjenje obstoječih gozdov.

- Vzdrževanje za javnost: dostop in uporaba območij Natura 2000: razvoj manjše infrastrukture (vozne poti) v gozdovih in travniščih.
- Zagotavljanje informacij in promocijskega materiala: razvoj oznake in slogana za trženje produktov lokalnih kmetov, razstava lokalnih produktov v skupnih lokalnih objektih.
- Usposabljanje in izobraževanje: izobraževanje za upravljavce področij Natura 2000.

5 VZPOSTAVITEV OPERATIVNEGA PROGRAMA

Vsaka država članica EU mora za območja v mreži Natura 2000 določiti program upravljanja in praks, ki ga potrdi vlada (Škvarč in sod., 2007). Vsebino programa določa Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000) (Bibič, 2007).

Operativni program je podlaga za ohranjevalno upravljanje, kot tudi okvir za izbiro praks v skladu s varovalnimi cilji. Edino splošno pravilo je ohranjevanje tradicionalnih praks, ki so pripeljala do habitatov, ki so danes predmet varovanja (Council of the European Union, 2010). Skupni evropski politiki navkljub je jasno, da ob tako velikem ozemlju in veliki različnosti habitatov, način upravljanja ne more biti enoten. Prav tako je jasno, da so varstveni ukrepi lahko bolj uspešni, če so krojeni za posebno določeno območje. Zato se pri snovanju operativnega programa, podobno kot pri snovanju skupne kmetijske politike, uporablja tako imenovani pristop od spodaj navzgor, kjer se spodbuja aktivno soudeležbo skupin, ki jih upravljanje zadeva. Za namen pomoči pri sestavljanju operativnih programov so na voljo evropska sredstva iz programa Life - Nature (Council of the European Union, 2010). Direktiva o habitatih ne preprečuje nadaljnega razvoja zaščitenih območij in v ta namen zagotavlja sredstva za promocijo in razvoj kmetijstva in turizma. Razvoj aktivnosti, ki bi preverjeno škodljivo vplivale na okolje država lahko odobri le, kjer ni na razpolago drugih možnosti in kjer je razvoj v večinskem interesu javnosti. V takem primeru je država članica primorana v nadomestilne ukrepe izboljševanja stanja na drugih zavarovanih področjih. V primeru, ko gre za območja z zelo ogroženimi vrstami in habitatmi, mora EK presoditi, če za to obstaja večinski interes javnosti (Council of the European Union, 2010). Praksa sicer kaže, da se države v izogib dodatnih stroškom kazni s strani EK in urejanja nadomestnih habitatov praviloma ne odločajo za škodljive posege v območjih Natura 2000.

Namen operativnega programa je:

- podrobnejša opredelitev varstvenih ciljev in ukrepov na območjih Natura
- opredelitev pristojnih sektorjev in odgovornih nosilcev za izvajanje varstvenih ukrepov
- omogočiti horizontalne povezave s strateškimi načrti in razvojnimi programi vlade
- izkoristiti priložnosti območij Natura 2000 za lokalni oz. regionalni razvoj,
- delovna mesta in gospodarsko rast, upoštevajoč gospodarske, socialne in demografske značilnosti ter načela trajnostnega razvoja
- pripraviti pregled manjkajočih raziskav, ekspertiz in podatkov za vključevanje v programe raziskav (Bibič, 2007).

Program upravljanja ločeno obravnavava ukrepe varstva narave, ukrepe prilagojene rabe naravnih dobrin (gozdarstvo, lovstvo in ribištvo), ukrepe prilagojene kmetijske prakse, ukrepe upravljanja voda in druge ukrepe za zagotavljanje ugodnega stanja vrst in habitatov. V nadaljevanju se bomo zaradi narave naloge osredotočali predvsem na ukrepe varstva narave ter ukrepe prilagojene kmetijske prakse.

5.1 VARSTVENI CILJI

Za uspešno ohranjanje habitatov in vrst je potrebna tudi človeška dejavnost (kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo ipd.) in trajnostna usmerjenost. Intenzivnost dejavnosti upravljalških praks ter delovanje javnih služb se določa v skladu s cilji in željami ohranitve habitatnih tipov in vrst. Varstvene usmeritve se sprejema za vsako območje posebej, pri čemer se upoštevajo določila direktiv in zakonov. Izhodišča za določitev ukrepov so ekološke zahteve vrst in habitatov. Operativni program nalaga stalni monitoring stanja vrst in habitatov ter poročanje o stanju. Za vsako varovano območje oz. vrsto so določeni podrobni varstveni cilji, ukrep ter odgovorni nosilec ukrepa kot kaže spodnji primer.

Slovensko ime habitata: Sredozemska slana travišča (*Juncetalia maritimi*)

Podrobni varstveni cilji ukrepa: Ohranjanje obstoječega vodnega in slanostnega režima na območju.

Varstveni ukrepi/usmeritve: V notranji coni se izletniške poti spelje po brveh, tako da se ohrani plimovanje morja.

Sektor: Varstvo narave

Odgovorni nosilec: Zavor Republike Slovenije za varstvo narave (ZRSVN) (cit. po Bibič, 2007: Priloga 4.2)

5.2 UKREPI VARSTVA NARAVE

To so aktivnosti zagotavljanja varstvenih ciljev Natura 2000, ki jih mora izvajati vsaka država. Ta območja so pogosto že varovana s primernimi varstvenimi ukrepi in urejeno zakonodajo, torej se vrsta ukrepa Nature 2000 ravna po predhodnih pravnih uredbah na istem območju (gre za območja, ki jih ureja uredba o posebnih varstvenih območjih). Pomembno je, da lahko območje Natura 2000 zajema del ozemlja, kjer so taki ukrepi že v veljavi (zavarovana območja) in del, kjer ne veljajo nikakršni varstveni ukrepi.

Odgovorna nosilca ukrepov na teh območjih sta Ministrstvo za kmetijstvo in okolje (MKO) ter Agencija Republike Slovenije za okolje (ARSO), zavarovana območja pa imajo ponavadi svojega upravljalca. Nadzor opravljajo pristojne institucije, za vsako območje pa se po potrebi določi tudi omejitev obiskov in posegov, če bi s tem lahko negativno vplivali na doseganje varstvenih ciljev. Primer prikazuje v nadaljevanju opisano varstvo jam s pogodbenim skrbništvom:

Ime območja, kjer se ukrep izvaja: Ajdovska peč (jame, ki niso odprte za javnost)

Podrobni varstveni cilji ukrepa: Ohranjanje obsega in značilnosti

Varstveni ukrepi/usmeritve: Ajdovska peč je jama z nadzorovanim vstopom. Če se pojavi interes za rabo jame, se ob podelitvi koncesije ali skrbništva določi raba jame oz. način ogledovanja s takšnimi časovnimi in prostorskimi okviri, da se zagotovi varstvo.

Sektor, ki izvajanje nadzoruje: varstvo narave, ki izda pogodbo o skrbništvu oz. koncesiji.

Odgovorni nosilec: MKO (cit. po Bibič, 2007: Priloga 4.2)

Zgoraj opisana primera varstvenih ciljev in varstvenih ukrepov kažeta dokaj ohlapna navodila in cilje. Prednost je, da se lahko za vsako območje posebej zastavijo ločeni cilji in varstveni ukrepi.

Za oblikovanje varovanih območij Natura 2000 so viri kritja administrativnih stroškov zagotovljeni v državnem proračunu in v prvi fazi nastajajo zaradi ustanavljanja območij, sprejemanja načrtov upravljanja, podeljevanja koncesij ipd. V nadaljevanju prihaja do administrativnih stroškov za priprave projektnih dokumentacij za izvajanje specifičnih ukrepov upravljanja območij Natura 2000, za monitoring uspešnosti ohranjanja ter komuniciranje. Za ta namen je bilo v letu 2007 v proračunski postavki 1505 - Pomoč in podpora ohranjanju narave, namenjenih 7.579.368 EUR, v 2008 pa 6.483.223 EU (Bibič, 2007). Investicije za izvajanje specifičnih ukrepov upravljanja in investicije za razvoj območij Natura 2000 so financirane s strani evropskega sklada za regionalni razvoj (ESSR), ter operativnega programa razvoja regionalnih potencialov v sklopu ukrepa 51 - Spodbujanje biotske raznovrstnosti in varstva narave (vključno z Naturo 2000) in ukrepa 65 - Varovanje in razvoj naravne dediščine, za kar je bilo v obdobju 2007-2013 namenjenih 57,3 milijone EUR (Bibič, 2007).

5.3 UKREPI PRILAGOJENE KMETIJSKE PRAKSE

Ker kmetijstvo lahko pomembno prispeva k ohranjanju habitatov in vrst, je kritično pravilno urejanje in spodbuda k trajnostni rabi na območjih Natura 2000. Kmetijska raba ni del sprejetih upravljalških načrtov, temveč je posredno usmerjena skozi politiko kmetijsko okoljskih plačil Programa razvoja podeželja za obdobje 2007-2013.

Finančne spodbude v okviru ukrepov osi 2 iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013 so podeljene v skladu s prostovoljno odločitvijo kmeta za sprejetje obveze (izpolnjevanja pogojev iz ukrepa), ki pa se zaveže, da bo pogoje iz ukrepa na vključenih površinah izpolnjeval 5 let (Bibič, 2007).

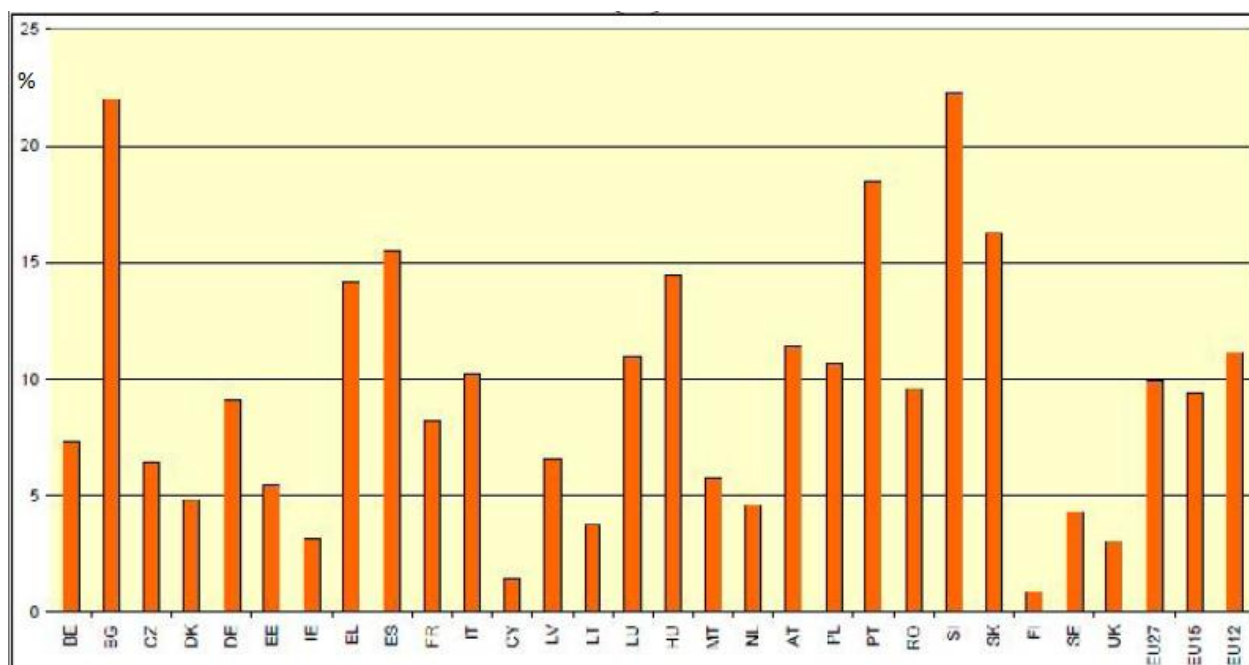
Kmetijske prakse vključene v kmetijsko okoljske ukrepe so določene za vsako območje Natura 2000 posebej in so navedene v operativnem programu, izvaja pa se ji lahko na celotnem območju ali le določenem delu. V preglednici 5 so navedeni kmetijski ukrepi, ki pomagajo ohranjati ugodno stanje habitatov in vrst.

Preglednica 5: Predlagani kmetijsko okoljski ukrepi iz Programa razvoja podeželja 2007 – 2013 (Bibič, 2007)

Koda ukrepa	Ukrep	Kratice ukrepa
214-I/7	Ekološko kmetovanje - trajno travinje	EK-T
214-II/1	Planinska paša	PP ali PPP
214-II/2	Košnja strmih travnikov	S35 ali S50
214-II/3	Košnja grbinastih travnikov	GRB
214II/7	Sonaravna reja domačih živali	REJ
214-II/8	Ohranjanje ekstenzivnega travinja	ETA
214-III/2	Ohranjanje posebnih traviščnih habitatov	HAB
214-III/3	Ohranjanje traviščnih habitatov metuljev	MET
214-III/4	Ohranjanje steljnikov	STE
214-III/5	Zagotavljanje ugodnega stanja populacij ogroženih vrst ptic in habitatov vlažnih travišč	VTR
214-II/4	Travniški sadovnjaki	TSA
214-I/7	Ekološko kmetovanje - sadovnjaki	EK-SD

V letu 2007 je bilo za Slovenijo ocenjeno, da je travniških površin, ki ležijo znotraj območij Natura 2000 in niso vključene v sheme državnih podpor okoli 50.000 hektarjev. Ker pa se večina teh nahaja na območjih z omejenimi dejavniki za kmetovanje (OMD), je povezana z razpoložljivimi sredstvi namenjenimi OMD v Programu razvoja podeželja 2007-2013. V programskem obdobju je razširitev površin omejena na manj kot 10.000 hektarjev (Bibič, 2007).

Iz slike 3 je razvidno, da Slovenija spada med države z največjim deležem kmetijskih zemljišč pod okriljem Natura 2000 in je daleč nad povprečjem držav EU. To je možno predvsem zaradi tega ker je velik del Slovenije vključen v območja programa Natura 2000 (35,5%) (Natura 2000 barometer, 2011). Velik delež varovanih zemljišč kaže tudi na veliko pestrost habitatov in vrst, ki jih najdemo v Sloveniji. Iz velike vključenosti v Naturo 2000 lahko sklepamo tudi, da je velik del slovenskih zemljišč neprimeren za intenzivno kmetijsko rabo.

Slika 3: Delež (%) kmetijskih zemljišč na območjih Natura 2000 v državah EU-27 (Alvarez-Coque, 2011).

5.4 NAVZKRIŽNA SKLADNOST

V procesu usmerjanja kmetijske politike stran od podpor vezanih na pridelane količine, je bila vpeljana nova zahteva za kandidate za kmetijsko okoljska plačila. Navzkrižna skladnost je skupek standardov za varovanje okolja, živali, dobre kmetijske prakse in prehransko varnost. Kot del obveznosti je kmetovalec dolžan izpolnjevati minimalne zahteve s področij:

- varovanja okolja,
- varovanja zdravja ljudi, živali in rastlin,
- ugodnega počutja živali,
- dobrih kmetijskih in okoljskih pogojev.

Navzkrižna skladnost vsebuje 111 zahtev, katerih izvajanje nadzorniki redno nadzirajo. Nekaj standardov, ki neposredno zadevajo kmetijstvo v območju Natura 2000 je (Žvikart, 2009):

- travišča morajo biti košena vsaj enkrat letno.
- zatravljene površine v sadovnjakih morajo biti obdelane (košenje, mulčenje) vsaj enkrat letno.
- obstoječe žive meje in pasove dreves se redči le ob vnaprej določenem času.

5.5 UKREPI PODPORNIH INVESTICIJ ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ

Trenutna evropska kmetijska politika se v veliki meri naslanja na trženje okolja za spodbujanje trajnostnega razvoja in razvoja podeželja. Kmetovalci "ustvarjajo" okolje in zato prejemajo spodbude. Za večji uspeh in privlačnost podeželja so potrebne investicije v infrastrukturo, skozi diverzifikacijo kmetijstva so na voljo sredstva za razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetijah in identifikacija specifičnih podjetniških priložnosti na področju trajnostnega razvoja.

Te investicije so v operativnem programu razdeljene v sledeče skupine:

1. Infrastruktura javne uporabe (kolesarske poti, parkirišča, sanitarije, umirjanje prometa).
2. Infrastruktura za obiskovanje varovanih območij (informacijski centri, opazovalnice, razgledišča, označevanje, pešpoti, naravoslovne in kulturne poti).
3. Nove podjetniške priložnosti - vodenje, podpora delu na daljavo, podpora podjetjem in e-podjetjem, vezanih na trajnostni razvoj.
4. Povečanje dohodka lokalnega prebivalstva - dopolnilne dejavnosti na kmetijah, tradicionalna in komplementarna medicina, spominki, prodaja na domu, domača in umetna obrt, socialne kmetije.
5. Razvoj novih turističnih produktov.

(Bibič, 2007).

5.5.1 Spremljanje stanja

Ker program Natura 2000 primarno govori o varovanju živalskih ter rastlinskih vrst in habitatov, je zahtevan tudi monitoring kazalcev stanja, z vidika kmetijsko okoljskih plačil pa monitoring kazalcev izvajanja ukrepov.

Vsaka država članica EU je s 17. členom Direktive o habitatih zavezana k poročanju o stanju (poročanje EU in organom mednarodnih konvencij je določeno s 108. členom Zakona o ohranjanju narave (ZON), zato je mogoče enotno sistematično sledenje stanja vrst in habitatov. Spremljanje je ločeno na stanje vrst in habitatov, ki ga opravlja Zavod Republike Slovenije za varstvo narave (ZRSVN). Spremljanje izvajanja kmetijsko-okoljskih ukrepov pa je v pristojnosti MKO. Spremljanje izvajajo kontrolorji pristojnih organizacij v rednih intervalih.

Enotno spremljanje stanja je ključno za razumevanje delovanja ukrepov in vpliv na ohranjanje ugodnega stanja.

5.5.2 Komuniciranje

Gre za komuniciranje javnih služb z nevladnimi organizacijami, interesnimi skupinami in drugimi, ki jih program Natura 2000 zadeva. Je ključni del programa za uspešno doseganje zastavljenih ciljev in je zato vsebovan v operativnem programu.

5.5.3 Izobraževanje in usposabljanje

Cilji izobraževanja in usposabljanja so osveščanje prebivalstva o značaju in prednostih programa Natura 2000. Prav tako je za izvajanje programa ključno izobraževanje in usposabljanje javnih služb in nevladnih organizacij na področju ohranjanja vrst in habitatov (Bibič, 2007).

6 PRAKSE IZVAJANJA PROGRAMA NATURA 2000

6.1 PRIMER Z OBMOČJA RHÖN V NEMČIJI

Na hribovitem območju Rhöen so z dvema projektoma LIFE (1993 in 2002) obnovili stotine hektarjev travišč, ki jim je grozilo zaraščanje zaradi premajhne obdelave. V preteklosti so travišča uporabljali za pašno rabo, vendar so zaradi nekonkurenčnosti črede izginile. Za ohranjanje habitatov je bilo pomembno prepričati kmete, naj nadaljujejo z rabo zemljišč in svojo dejavnost razširijo na opuščena področja v okviru programa Natura 2000.

Projekt so razdelili v več faz:

1. Očiščenje zemljišč in odstranjevanje grmičevja.
2. Intenzivna pašna in košna raba za doseg prejšnjega stanja.
3. V tretjem letu, so bila zemljišča pripravljena za ekstenzivno kmetijsko rabo in vključenost v kmetijsko okoljske programe.

Projekt LIFE je v proces vključil lokalne kmete in lastnike zemljišč, kar jim je omogočilo spoznavanje s programom Natura 2000 in dodaten vir prihodka. Drugi projekt LIFE se je spopadel z izzivom opuščanja rabe zemljišč. V ta namen so oblikovali pet skupin, ki so jih sestavljali lokalni kmetovalci. Njihova naloga je bila definiraje problemov in skupno iskanje rešitev.

Ugotovili so, da je najbolj pereč problem razdrobljenost zemljišč (tisoč parcel v povprečju velikih od pol do enega hektarja). Drugi problem so nizke cene mleka in mesa, ki so povzročale opuščanje gojenja živine in posledično manjše povpraševanje po senu.

Bavarsko kmetijsko ministrstvo je leta 2002 omogočilo medsebojno neformalno menjavo zemljišč na sezonski osnovi. To je pomenilo, da se kmetovalcem ni več potrebno spopadati s procesi nakupa, prodaje ali uradnimi postopki povečanja zemljišč.

Porodile so se tudi druge pobude, kot je oblikovanje skupne črede, katero bi preskrbovali z lastnim senom. Dober primer lahko srečamo na območju 'Mittelhut', kjer so v okviru projekta

LIFE očistili 140 hektarjev zemljišč. Zaradi velikosti zemljišča so se pristojni upravitelji odločili, da poskusijo oblikovati skupino kmetov, ki bodo skupaj obdelovali zemljišče. Pet kmetov je prevzelo del skupne črede in zaposlilo pastirja za upravljanje. Do poteka drugega projekta LIFE se je na območju Rhön v pol naravnih habitatih paslo že preko 3000 ovac.

Upravljalci projekta so šli še korak dlje v podpori kmetom. S pomočjo programa LEADER in strukturnih sredstev, so izvedli več infrastrukturnih projektov. Omogočili so, da se lahko zakol in predelava mesa v izdelke z večjo dodano vrednostjo izvedeta na kmetiji, gradnjo ovčjega hleva in hladilnice ter trgovino na kmetiji. Posledično se je oblikovala mreža lokalnih partnerjev, ki si lahko medsebojno izmenjavajo dobrine in usluge. Do poteka projekta leta 2002 je bilo v mrežo vključenih 40 podjetji (kmetije, hoteli, restavracije ipd.). Lokalni hoteli in restavracije, vključene v to mrežo, so se zavezali k uporabi ovčjega mesa s področja Rhön (Case study, Rhön Natura 2000 site, 2012).

Tudi v Sloveniji se kljub komasacijam in drugim aktivnostim za formiranje bolj ekonomičnih parcel soočamo z veliko razdrobljenostjo zemljišč (majhne parcele, ki ležijo daleč narazen). Nemški primer kaže na veliko pripravljenost kmetov za medsebojno sodelovanje in sodelovanje z lokalnimi oblastmi. Omilitev formalnih ovir za zemljiške operacije pa lep primer kako lahko oblasti hitro, učinkovito in poceni pomagajo pridelovalcem. S podobnimi metodami bi se v nadaljnje tudi pri nas lahko lotevali perečih vprašanj na področju kmetijstva. Prav tako se tudi v Sloveniji soočamo s problemom pomanjkanja ustvarjanja dodane vrednosti (primer lesne industrije, kjer se les vozi na obdelavo v tujino uvažamo pa končne izdelke). Z oblikovanjem lokalnih mrež in iskanjem možnosti za lokalno in državno povezovanje bi bilo mogoče preseči usmerjenost v enostavne izdelke.

Morda na edinstven položaj vpliva tudi, da večina kmetijskih pridelovalcev prideluje za enega dobavitelja, a se tudi ta trend spreminja.

6.2 NACIONALNI PARK MERCANTOUR (FRANCIJA)

Mercantour je eden najstarejših nacionalnih parkov v Franciji. Glavni cilj parka je ohranitev gorskih ekosistemov ter kulturno in zgodovinsko dediščino. Območje je veliko 209.000 ha, od tega je 86.000 ha neposredno podvrženo k ohranjevalnim usmeritvam, ki jih določa lokalna oblast. Na območju živi približno 20.000 prebivalcev, ki se večinkso preživljajo s kmetijstvom. Na območju parka je velika brezposelnost in tudi velik delež neobdelanih površin. Mlajši se praviloma odločajo za zapustitev domov in življenje v mestih. Park dobiva državni denar za infrastrukturne projekte, ki so deloma financirani tudi s strani občine.

Območje Natura 2000 pokriva približno enako površino kot park, upravljalec parka pa skrbi tudi za upravljanje območij Natura 2000. Učinki programa Natura 2000 niso vidni, saj so pravila znotraj parka strožja kot zakonodaja EU. Za vsako območje Natura 2000 je potreben dokument varstvenih ciljev, ki se sestavi vsakih pet let, vsakih šest let pa se preveri doseganje zastavljenih ciljev in po potrebi spremeni dokument.

Celoten proračun parka za Natura 2000 znaša približno 500.000 EUR, ki se v večini porablja za upravljanje. Za upravljalce območij pripravijo individualne pogodbe, ti pa morajo slediti usmeritvam upravljanja območij Natura 2000.

Kmetije so velike od 100 do 1000 ha, glavna aktivnost pa je vzgajanje plemenskih ovc in koz. Kmetovalci se lahko prijavljajo za subvencije za kmetijsko-okoljske ukrepe. Število čred je zaradi pomoči iz naslova kmetijsko-okoljskih ukrepov zelo veliko. Na voljo so tudi subvencije za ukrepe upravljanje travnišč (Biereznoj, 2010).

6.3 REŠEVANJE SPOROV

Zaradi velikosti površine, ki jo zajema Natura 2000 in zaradi močnih vplivov industrializacije in urbanizacije je jasno, da prihaja do sporov o aktivnostih na varovanih območjih. Zaradi razširjenosti mreže prav tako ne moremo pričakovati, da bo spore možno reševati na enak način. Za uspešen obstoj programa je ključno hitro in učinkovito reševanje problemov.

Investitorji morajo v svojih načrtih upoštevati določila Direktive o habitatih, ki določa tudi presojo načrtov in vpliv razvoja na varovano področje. V skrajnih primerih lahko pri razreševanju posreduje sodišče.

6.3.1 Primer reševanja cestnega zapleta na Poljskem

Pri načrtovanju ceste 'Via Baltica', ki bo povezala Helsinke z Varšavo, niso upoštevali, da bo del ceste na Poljskem tekel v območjih Natura 2000. Tak poseg bi lahko resno ogrozil stanje habitatov pod okriljem Nature 2000.

Nevladne organizacije so se glede izgradnje ceste leta 2006 pritožile EK. To je vzbudilo sume, da sedem projektov v severo-vzhodni Poljski ne ustreza zakonom EU. Komisija je preiskala primer in ker spora niso mogli rešiti na neformalen način, začela s pravnimi postopki proti Poljski. Po več opozorilih, ki jih je Poljska ignorirala, je komisija marca 2007 primer predala Evropskemu sodišču s prošnjo naj zaustavi aktivnosti, ki bi lahko škodovale okolju. Aprila 2007 je sodišče Poljski naložilo zaustavitev del – prvič je bila Natura 2000 zaščitena z odločitvijo Evropskega sodišča, ki je postavilo precedenčni primer.

Ob menjavi poljske vlade je novi minister za okolje in infrastrukturo organiziral okroglo mizo. Z nevladnimi organizacijami naj bi poiskali kompromis za gradnjo odsekov na območju ogrožene doline Rospuda. Rezultat okrogle mize je bil presoja okoljskih vplivov treh različnih poti – prva je skozi dolino in dve, ki dolino obideta. Na podlagi rezultatov nove študije, je poljski premier odločil, da si bo njegova vlada prizadevala za gradnjo avtoceste mimo doline, oktobra 2009 pa je poljska vlada spremenila potek celotnega dela poljskega odseka Vie Baltica. Nova trasa obide večino območij Natura 2000 v severovzhodnem delu Poljske (Case study, conflict solving in Poland, 2012).

Podoben primer se ravno v tem času odvija v Sloveniji pri gradnji obvoznice v Škofljici. Načrtovana trasa bi namreč potekala po varovanih območjih Natura 2000, izgradnja ceste pa bi povzročila degradacijo zaščitene habitatov in tako ogrozila obstoj vrst. Rešitev bi lahko

bila trasa, ki ne poteka po območjih Natura 2000, vendar to ni vedno mogoče. V nasprotnem primeru mora država zagotoviti okoli 250 ha zemljišč, ki predstavljajo protivrednost zemljiščem, kjer poteka cesta in so uničena. Nova zemljišča morajo biti prav tako pod okriljem Nature 2000. Odkup zemljišč za varovana območja bi lahko pomenil velik nepričakovan strošek gradnji obvoznice.

7 SKLEP

Natura 2000 je okoljski program, ki celostno pristopa k problemom degradacije okolja in kmetovanja. Spodbuja trajnostno gospodarjenje in varovanje narave ter nudi nove možnosti povezovanja v odnosu okolje – kmet – promocija.

Kljub razširjenosti v Sloveniji in ugodnem stanju habitatov ter vrst, se lahko veliko naučimo od držav, kjer je Natura 2000 v veljavi dlje in so prakse že preizkušene. Zagotovo je v Sloveniji še veliko prostora za povezovanje kmetovalcev, oblikovanje večjih lokalnih proizvodnih skupin, promocije kakovostnih shem in turizma.

Čeprav se na prvi pogled veliko denarja namenja za neproduktivne investicije, te omogočajo dodatne vire dohodka kmetovalcem in uspešno spopadanje z razvojem podeželja in kakovosti življenja na podeželju. Območja, ki jih ščiti Natura 2000 so ponavadi neproduktivna, kar pomeni, da so revna zemljišča strogo zavarovana, dobra zemljišča pa so prepuščena pridelovalčevi volji po poseganju po kmetijsko – okoljskih shemah.

Glede na to, da Natura 2000 nudi ohlapne okvire ciljev in varstvenih ukrepov, sheme varovanih območij oz. naravnih parkov pa smo dobro poznali še pred vstopom v EU, se postavlja vprašanje potrebe dodatnega varovanja istih območij s programom Natura 2000.

Zagotovo je ena od prednosti programa Natura 2000 bolj enoten pristop na področju varovanja na celotnem področju EU, kar omogoča tudi bolj sistematsko spremljanje stanja habitatov in vrst. Druga prednost je oblikovanje novih institucij, ki lahko skupaj s kmeti poiščejo rešitve za obujanje kmetijske dejavnosti in večjo dobičkonosnost.

8 VIRI

- Alvarez – Coque J.M.G. 2011. Lectures on agricultural and rural policy. Valencia. Universidad Politecnica de Valencia (gradivo razdeljeno na predavanju)
- Batič F., Eler K. 2004. Natura 2000 in kmetijstvo. V: Novi izzivi v poljedelstvu. Zbornik simpozija. Čatež ob Savi 13 - 14 december 2004. Ljubljana. Slovensko agronomsko društvo: 108-114
- Bibič A. 2007. Program upravljanja območij Natura 2000. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za varstvo narave. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor, 2008: 88 str.
- Biereznoj U. 2010. Selected issues concerning managment of European protected areas especially Natura 2000 sites. <http://www.europarc.org/uploaded/documents/563.pdf> 9-16 str (10.9.2012)
- Case study, conflict solving in Poland.
http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/conflict_solving2010.pdf. (10.9.2012)
- Case study, Rhön Natura 2000 site.
http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/gp/farming/01case_rhon.html. (10.9.2012)
- Comission of the European Communities. Comission working document on Natura 2000, December 2002.
http://ec.europa.eu/environment/nature/info/pubs/docs/nat2000/2002_faq_en.pdf (1.9.2012)
- Council of the European Union. 2010. Press Release, 3002nd Council meeting: Environment. Brussels, 15 March 2010.
http://www.eea.europa.eu/soer/synthesis/translations/evropsko-okolje-2014-stanje-in/at_download/file (1.9.2010)
- Čušin B., Babij V., Bačič T., Dakskobler I., Frajman B., Jogan N., Kaligarič M., Praprotnik N., Seliškar A., Skoberne P., Surina B., Škornik S., Vreš B., 2004. Natura 2000 v Sloveniji –Rastline. Ljubljana, Založba ZRC: 172 str.
- Financing Natura 2000. Guidance Handbook, Revised Version, June 2007.
http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/financing/docs/financing_natura2000_en.pdf. (1.9.2012)
- Groznik Zeiler K. 2007 Sredstva strukturnih skladov za občine in območja Natura 2000 (2007).
http://www.natura2000.gov.si/uploads/tx_library/SOS_Groznik_Zeiler_01.pdf (1.9.2012)
- Kaj je natura 2000?
<http://www.natura2000.gov.si/index.php?id=44> (1.9.2012)
- Kastelic J. 2007. Instrumenti doseganja ciljev Natura 2000. Ministrstvo za okolje in prostor.
http://www.natura2000.gov.si/uploads/tx_library/SOS_Kastelic.pdf (1.9.2012)

Pišlar M. Sobivanje kmetijstva in Nature 2000.

Dipl. projekt (UN). Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo, 2012

Kos B., 2008. Natura 2000 in razvoj podeželja – financiranje iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja. Ljubljana 2008, Ministrstvo za kmetijstvo in okolje (osebni vir, Februar 2011).

Life Country Factsheet – Slovenia, 2012.

http://ec.europa.eu/environment/life/countries/documents/slovenia_en_12.pdf (1.9.2012)

Natura 2000 Barometer 2011.

<http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/barometer/docs/n2000.pdf> (1.9.2012)

O Naturi 2000.

<http://www.natura2000.gov.si/index.php?id=58> (1.9.2012)

Škvarč A., Vrčec D., Danev G., Fučka D., Debeljak Šabec N., Globevnik L., Gulič J., Habič Š., Kramar Z., Peršak Cvar S., Ploštajner Z., Podgornik S., Žvikart M., 2007. Vodnik vsebin za pripravo podrobnejših načrtov upravljanja območij Natura 2000. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za varstvo narave: 73 str.

Zakonodaja - Natura 2000.

<http://www.natura2000.gov.si/index.php?id=140> (1.9.2012)

Zakon o ohranjanju narave – ZON. Ur. L. RS, št. 56/99.

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200496&stevilka=4233> (1.9.2012)

Žvikart M. 2009. Natura 2000 management in agricultural landscape. »Natura 2000 along the Sava river« workshop.

http://www.savariver.com/downloads/Sava_River_agriculture.pdf (1.9.2012)

ZAHVALA

Na prvem mestu se želim zahvaliti družini in prijateljem za spodbudo in pomoč. Prav tako bi se rad zahvalil prijaznemu osebju INDOK- a, fotokopirnice in referata. V veliko pomoč so mi bili pri urejanju diplomskega projekta.

Recenzentu prof. dr. Francu Batiču sem hvaležen za njegovo prijaznost, uvidevnost in pravočasen strokovni pregled diplomskega dela.

Prav posebno zahvalo pa dolgujem mentorici prof. dr Marini Pintar za strokovno vodenje, pomoč, prijaznost, koristne ideje in nasvete, še posebej pa za prosti čas, ki ga je posvetila pregledovanju moje naloge.